

ראשית הקבלה

פרופ' צחי וייס

שיעור 1: מהי בכלל הקבלה?

גרשם שלום, ראשית הקבלה וספר הבהיר: הרצאותיו של פרופ' ג' שלום בשנת תשכ"ב

(מפעל השכפול, תשמ"ו), עמ' 2-11

הקבלה כתופעה היסטורית, מתחילה בשביל ההיסטוריון של תולדות ישראל ודת ישראל במאה ה-12 לספירת הנוצרים... אני מדגיש כאן שלפנינו התחלה ברורה בהיסטוריה. הבעיה שלפנינו היא כיצד נולדה תופעה זו? מה הביא לידי גילוייה? ... זוהי הבעייה. זוהי בעייה גדולה ומרכזית בתולדות ישראל.

צבי גרץ, ספר דברי ימי ישראל, כרך ה (הד הזמן, תרס"ה), עמ' 356

לראשונה נחוץ לנו להבדיל בין תורת הסוד הקדמונית מימות הגאונים ובין הקבלה... ערבוב שני החזיונות האלה, שאין בניהם כל קשר והתיחסות, הכביד מאוד את ההבנה הנכונה.

צבי גרץ, ספר דברי ימי ישראל, כרך ה (הד הזמן, תרס"ה), עמ' 356

והנה אם נשים פדות והבדל בין המיסטיקה הקדומה ובין הקבלה עצמה... הנה תקום השאלה על דבר מוצא הקבלה.

צבי גרץ, ספר דברי ימי ישראל, כרך ה (הד הזמן, תרס"ה), עמ' 69

שיטת הרמב"ם לדת היהודית, פיצלה בין החכמים ובין התמימים, קרעה את ישראל לקרע שהתלהט הרבה מעבר לגבולות המחלוקת הסבירה... ובעוד שתי המפלגות מתעצמות זו מול זו ומתנגחות זו בזו בזעף אף וחמה שפוכה, והנה קמה פסיאודו-חכמה חדשה, עמדה במרכז המחלוקת על הרמב"ם ולמרות היותה צעירה, הציגה עצמה כחכמה עתיקה, ולמרות היותה לא יהודית, הציגה עצמה כתורתה האמיתית של ישראל, ולמרות היותה מבוססת על סילוף, הציגה עצמה כאמת היחידה. זמן לדתה של חכמת הקבלה הוא, במקביל לימי המחלוקת הראשונה על הרמב"ם. והיא (המחלוקת) היתה הסיבה הבלעדית שבגינה נאבקה הקבלה על קיומה...

גרשם שלום, זרמים ראשיים במיסטיקה היהודית (ידיעות ספרים, 2016), עמ' 36

קבלה, יש לזכור, אינה שם לדוגמה או לשיטה מסוימת, אלא מונח כללי שמתייחס לתנועה דתית שלמה. תופעה זו, שאת שלביה ואסכולותיה השונים בכוונתי להבהיר, התפתחה מהתקופה התלמודית ועד עצם ימינו התפתחות רצופה, אך בשום פנים לא אחידה, ולעתים קרובות אפילו דרמטית. זו מובילה מרבי עקיבא, שעליו התלמוד אומר כי נכנס בשלום אל הפרדס של המחשבה המיסטית ויצא ממנו בשלום – דבר שלא ניתן להגיד על כל מקובל – ועד רבי אברהם יצחק הכהן קוק, רבה הראשי של ארץ ישראל שנפטר ב-1935 והיה דמות מופלאה של מיסטיקון יהודי.

אשר בן דוד: כל כתביו ועיונים בקבלתו (כרוב, תשנ"ו), עמ' 108-109

והפילוסופים קראו אלו עשר הספירות גלגלים ואמרו שהם עשרה ונקרא הכל גלגל השכל... ובעל ספר יצירה ע"ה ורז"ל והפילוסופים כלם שוים, שדברים אלו הם עשרה והעשירי אינו מושג והוא מעמיד הכל בדבורו הקדמון, אבל שמותם משתנים בלשון החכמים ולפי השגתם וקבלתם קוראים אותם בשמותם...

ר' עזריאל, שער השואל, בתוך: מחברות ר' עזריאל: איש גירונה (כרוב, 2019), עמ' 19

אם ישאל השואל מי יכריחני להאמין שיש לעולם מנהיג.

תשובה. כמו שאי אפשר לספינה בלא קברניט, כך אי אפשר לעולם בלא מנהיג. והמנהיג ההוא אין סוף לדברו. כענין שנ' (תהילים קיט, צו) 'לכל תכלה ראיתי קץ רחבה מצותך מאד', וכתוב (קהלת יב, יד) 'כי את כל מעשה האלהים יבא במשפט על כל נעלם'. ומה שהוא נעלם אין לו סוף ואין לו חקר ואין לו גבול ואין חוץ ממנו. וחכמי המחקר מודים בזה הדבר שאין סוף ואין חקר ואין לו גבול לעלת כל עלה וסבת כל סבה. ומדרך המנהיג אנו רואים כי סוף כל מעשה נעלם מחקר חוקר.

שיעור 2: הספירות וההשגחה

רמב"ם, מורה נבוכים ח"ג, יז (מהד' שוורץ, ידיעות ספרים, תשס"ג), עמ' 474-475

עיקר דעתו (של אריסטו) הוא שעל כל מה שהוא רואה נוהג בעקיבות ומנהגו לא מתערער ולא משתנה כלל, כמו מצבי הגלגלים, או נוהג על פי סדר שלא נפגם... הוא אומר 'זה בהנהגה', כלומר, שההשגחה האלוהית מתלווה אליו. ועל כל מה שהוא רואה שאינו נוהג בעקיבות באופן סדיר ואינו צמוד לסדר, כגון מצביהם של פרטי כל מין מן הצמחים, בעלי החיים והאדם, הוא אומר: 'זה במקרה ולא בהנהגת מנהיג'... המאמנים בדעה זאת אף מבין המורדים בתורתנו הם האומרים: 'עזב ה' את הארץ' (יחזקאל ט, ט).

רמב"ם, מורה נבוכים ח"ג, נא (מהד' שוורץ, ידיעות ספרים, תשס"ג), עמ' 664

התברר לך אפוא שהסיבה להיות אדם מופקר למקרה ושהוא מסור להיכלל כמו בהמות, היא שיש חציצה בינו לבין האל. אבל כאשר אלהיו בקרבו לא יפגע בו רע כלל.

Zwi Diesendruck, "Samuel and Moses Ibn Tibbon on Maimonides' Theory of Providence" (Cincinnati, 1936), pp. 357-359

והנה זה הוא אשר נתישב אצלי ובדעתי מענין השמירה... עד שעמדתי באחרונה על דבר זה העיון הנפלא אשר בפנ"א (פרק נא) מזה החלק הג'. ואמנם נבוכתי בו מבוכה גדולה לפי שנסתפקתי בכונת אדוננו האם רצה לומר במאמר ההוא כי השם יציל על דרך האות והנס את החכם ההוא המברר מחשבתו המשיג לאל יתברך הנקשר והנדבק במה שהשיג... ר"ל (רוצה לומר) שיצילהו מכל מיני הרעות שהיו סבותם ענינים טבעיים או בחיריים או מקריים על דרך זולתי טבעי הענינים... עד שינצל משטיפת הנהרות ומפח יקוש ומדבר הוות... והענינים האלה כלם נמנעים אצל הפילוסופים... ואין בכל פרקי זה הספר דבר שיוורה על זה הענין ולא ראיתי בכל מה שלמדתי מספרי הפילוסופים דבר מזה. ויהיה עם זה סותר למה שהוא דומה לדבר פילוסופי אמתי.

ספר שער-השמיים לר' יעקב בן ששת גירונדי, מהדורה מדעית בלוויית מבוא, מראי מקומות והערות, בתוך: נהורה גבאי, עבודה לשם קבלת תואר מוסמך, אוניברסיטת תל-אביב 1989,

עמ' 115-117

ובעונותינו שמענו שיש אנשים בישראל פורצי גדר ומחיצה, בודים דברים מלבם... חשבו מחשבות, למצא להם סבות, למען עשות את כל התועבות, תעו אחרי חכמת היונים, והיו לאחור ולא לפנים...

האמרים שהעולם קדמון, לא נוצר ולא נברא... וכדי לרמות את ההמון כתב משה בתורה, בראשית ברא ואין השגחת הבורא מגלגל הירח ולמטה לא להיטיב ולא להרע... ואין צורך לתפלה רק לטהר המחשבה, וירד הדרה והמונה ושאוונה עלו בה... וכן יאמרו שאין התפלה רק להזכיר תמיד במחשבתו... החפץ לו במאמרים, וקול כסיל ברוב דברים, הלא יסכן גבר בבקשתו, להציל לו מרעתו, על כן לא תועיל התפלה, אשר עשה לתהלה, על אחת כמה וכמה בקשות ותחנונים ולחשים, העונים והאביונים מבקשים ולא ישאל החכם צרכיו רק מפני ההמון הסכל, כי השקט לא יוכל, ומה יתרון לגוזל שנה מעיניו ומעפעפיו תנומה, ויבא החדרה ויבך שמה, יקום בחצות הלילה, להפיל תחנה ותפלה, ולהרבות שבח ותהלה, במלכו ובאלהיו ופנה למעלה, והיה כי ירעב ילחך עפר להשביע נפשו, ולצמא יוריד על לחייו דמעות מעיניו מראשו, ישתה וישכח רישו, אם יקראנו לא יפנה, אם יצעק אליו לא יענה, ומי שלא ישיגנו רעיון איך יתארהו הגיון, ואשר אינו גוף ולא כח בגוף, איך נאמר לו עננו, קומה והושיענו, ומה אועיל לו באמרי ברוך אתה, מה עשיתי עתה... עזבו דרכי התורה הסלולות, ילכו ארחות עקלקלות... וכל הפורש מתקנות התפילה, בקדושי לא יאמין ובמלאכיו ישים תהלה, ויאבד מקרבו עמו, ולא יכירונו עוד מקומו, וכבהמות נדמו כל עניינו, ובמה יתרצה זה אל אדניו...

מתוך: שירי משלם בן שלמה דאפיאירה (שוקן, תרח"ץ), עמ' קד

על תפילה מצאו עלה ולא / יתפללו לאל ולא יעתרו /

לולי שלמה הגביר הגביר ברית / כמעט שכחי לב ברית הפרו.

ר' יעקב בן ששת, ספר משיב דברים נכוחים (מהד' וידה וגוטליב, ירושלים, תשכ"ט), עמ' 183

זה ראיתי לכתוב הנה שאלה והיא זאת כבר ידענו כי הסבה הראשונה לא השיגה כח השכל וא"כ (ואם כן) איך יתפלל האדם והוא אינו יודע לפני מי עומד.

ר' יעקב בן ששת, ספר משיב דברים נכוחים (מהד' וידה וגוטליב, ירושלים, תשכ"ט), עמ' 158

ומקור הברכה הוא הרום עד אין סוף אשר פירשן בלשון הפילוסופים אינו גוף ולא כוח בגוף ובלשון בעלי האמונה האמתית מה שאין המחשבה משגת.

ר' יעקב בן ששת, ספר משיב דברים נכוחים (מהד' וידה וגוטליב, ירושלים, תשכ"ט), עמ' 160
כשיבוא אדם לברך את הקב"ה תחלה הוא צריך להעלות מחשבתו עד תכלית כל הדברים שהאדם יכול לתת לו שעור ומדה ואח"כ יברך.

ר' יעקב בן ששת, ספר משיב דברים נכוחים (מהד' וידה וגוטליב, ירושלים, תשכ"ט), עמ' 158
תחלת כל שבח וכל ברכה שהאדם משבח ומברך להקב"ה הוא הרוממות עד אין סוף ואחר כך ממשיך הברכה באצילות.

שיעור 3: המלאכים

ירושלמי, ברכות ט, א

רבי יודן אמר משמיה דידיה. בשר ודם יש לו פטרון. אם באת לו עת צרה אינו נכנס אצלו פתאום (אלא) בא ועמד לו על פתחו שלפטרונו וקורא לעבדו או לבן ביתו והוא או' איש פל' עומד על פתח חצירך. שמחה (א) מכניסו ושמחה (א) מניחו. אבל הקב"ה אינו כן. אם באת על אדם צרה לא יצווח לא למיכאל ולא לגבריאל אלא לי יצווח ואני עונה לו מיד. הה"ד (הדא הוא דכתיב) (יואל ב, ה) כל אשר יקרא בשם י"י ימלט.

רמב"ם, הלכות עבודת זרה ב, א

עיקר הצווי בעבודת כוכבים שלא לעבוד אחד מכל הברואים לא מלאך ולא גלגל ולא כוכב ולא אחד מארבעה היסודות ולא אחד מכל הנבראים מהן ואע"פ שהעובד יודע שה' הוא האלהים והוא עובד הנברא הזה על דרך שעבד אנוש ואנשי דורו תחלה הרי זה עובד כוכבים וענין זה הוא שהזהירה תורה עליו ואמרה ופן תשא עיניך השמימה וראית את השמש וגו' אשר חלק ה' אלהיך אותם לכל העמים כלומר שמא תשוט בעין לבך תראה שאלו הן המנהיגים את העולם והם שחלק ה' אותם לכל העולם להיות חיים והווים ואינם נפסדים כמנהגו של עולם ותאמר שראוי להשתחוות להם ולעובדן ובענין הזה צוה ואמר השמרו לכם פן יפתה לבבכם כלומר שלא תטעו בהרהור הלב לעבוד אלו להיות סרסור ביניכם ובין הבורא.

דרשת הרמב"ן, תורת ה' תמימה השלמה (דביר, תשס"ו), עמ' 99-101

והעבודה זרה השלישית הם העובדים למלאכים, הם השכלים הנבדלים, והם שרים של אמות, כמו שנאמר (דניאל י, יג) 'ושר מלכות פרס', (שם, כ) ו'שר יון', (שם, כא) 'מיכאל שרכם', או שיחשבו שיש להם יכלת, או להיותם מליצים בינו ובין ה' לעובד אותם, וכל אחד עובד שלו. וכל זה נזהר לנו בתורה. ונראה שאפלו להתפלל להם על דרך זה אסור לנו, כמו שנאמר בהגדה: 'בשר ודם יש לו פטרון, אם באת לו עת צרה אינו נכנס לביתו פתאום, אלא הולך ועומד על פתח חצרו של פטרונו וקורא לעבדו או לבן ביתו, והוא אומר לו איש פלוני עומד בחוץ. אבל הקב"ה אינו כן, אלא אמר הקב"ה, אם באת לך עת צרה לא תצווח לא למיכאל ולא לגבריאל ויענו לך, אלא לי צווח ואני אענה לך'... ולפי זה אנו חוככין ב'מיכאל שרא רבא' ו'במכניסי רחמים'. וכן נראה דברי הרב בספר המדע. ובמין זה של עבודה זרה אמר הכתוב (יהושע כד, ב) 'ויעבדו אלהים אחרים', כי המלאכים נקראים אלהים... ועניני ע"ז של ישראל היו מן הכת הזוה.

ר' אשר בן דוד: כל כתביו ועיונים בקבלתו (כרוב, תשנ"ו), עמ' 81

ועל כן אין האדם רשאי לבקש צרכיו משום כח או משום מלאך ואפילו ראיתם שנקראו מדותיו של הקב"ה רק מהשם יתברך לבדו המשפיע כחו בהם וישאל ממנו למלאת שאלתו על יד אותה המדה הצריכה לו בכלן או במקצתן... ועל דרך זה היו הולכים רז"ל כשהיו צריכים למדת הדין היו אומרים (עפ"י תנחומא ואחתנן ו, א) רבון העולמים עמוד מכסא רחמים ושב על כסא דין על פלני וכשהיו צריכים למדת הרחמים היו אומרים עמוד מכסא דין ושב בכסא רחמים על פלני... על כן צריך השואל שישאל מהבורא יתברך ולא מהם ולא מזולתם בלתי מהשם לבדו.

סוד המצוות על דרך הקבלה: לר' עזרא בן שלמה מגירונה מפירושו לשיר השירים, חיבור**לשם קבלת תואר דוקטור, אוניברסיטת ברנדייס 2002, עמ' 86**

אשר הוצאתיך מארץ מצרים רמז בכאן שחייב אדם לייחד שמו שהגאולה ההיא לא היתה על ידי השליח, ממלאך ושרף, אלא הקב"ה בעצמו ובכבודו, ולכך צריך אדם לדעת כי הוא אחד ואין שני כדכתיב (דברים ד, לה) 'אין עוד מלבדו', ולייחדו בי' ספירות באין סוף.

שיעור 4: ההתנגדות לספירות

דברי ר' מאיר בן שמעון מנרבונה, מתוך: 'ספר מלחמת מצוה' ספריית פלטינה. Cod. Parm. 2749, קטלוג דה-רוסי 232, 155 ע"א

וגם שמענו כי חבר עוד אליהם פירוש שיר השירים וספר יצירה והיכלות ונכתבו שם דברים בדרך מינותם ופירוש קהלת ושאר ספרים. דרשו וחקרו היטב ואם הם בקרבכם בערו אותם מן הארץ ולא יהיה לכם לפוקה וחטטו אחריהם כי כן בערנו אנחנו הנמצאים בקרבנו.

דברי ר' מאיר בן שמעון מנרבונה, מתוך: 'ספר מלחמת מצוה' ספריית פלטינה. Cod. Parm. 2749, קטלוג דה-רוסי 231, 155 ע"א

ואיך יעלה על לב כל חכם לב אם כדבריהם כן הוא שאין ראוי לברך ולהתפלל לשם הראשון מאין ראשית ואחרית עלת כל העלות שקוראים הם בלשונם לו אין סוף, והעושה כן הוא בעיניהם מקצץ בנטיעות ואינו ראוי לחזות בנעם הישועות הידועות לידועי השם ויראיו...

דברי ר' מאיר בן שמעון מנרבונה, מתוך: 'ספר מלחמת מצוה' ספריית פלטינה. Cod. Parm. 2749, קטלוג דה-רוסי 231, 155 ע"א

ואם יאמרו, כי המברך והמתפלל לשם יתברך עלת כל העלות יוצר הכל (אינו?) נטרד מן העולם וזוכה לחיי עד ואינו נקרא מקצץ בנטיעות אלא שהם מחשביין בסכלותם כי הוא אמונת ההמון אך הם מיודעי סוד השם ומיראיו ומחכין לעלות במדרגה יתירה מן האחרים באמונתם זו.

דברי ר' מאיר בן שמעון מנרבונה, מתוך: 'ספר מלחמת מצוה' ספריית פלטינה. Cod. Parm. 2749, קטלוג דה-רוסי 230, 155 ע"א

מה הגיע אליהם ומה ראו על ככה סברה נאצו קדוש ישראל נזורו אחור במעלם ויסיעו עצמם מקדמונו של עולם מעונה אלהי קדם ראשון מאין ראשית ואחרון מאין אחרית ומבלעדיו אין אלהים כמו שהעידו המקראות רבים ונאמר 'אני ראשון ואני אחרון ומבלעדי אין אלהים' (ישעיהו מד, ו) ונאמר 'אתה הוא ושנותיך לא יתמו' (תהילים כג, כח), וכאלה רבים. 'הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד... ואלהינו יתברך הוא סבת כל הסבות ועלת כל העלות עושה גדולות המציאם יש מאין ברצונו לבד אמר והיו, הוא יוצרם ובראם ובעת עמדם קראם, לו נאה להודות ולברך ולרומם ולהלל ולהתנפל לפניו ולרומם לו נאה להודות ולברך וכו' ולרומם ולהתפלל לקראו בהודאות וברכות אדון הכל וברא את הכל לא לנבראיו שיש להם ראשית ואחרית, והוא משגיח ומנהיג יוכל בכלל ובפרט, כמו שהעידה התורה: 'כי כל דרכיו משפט' (דברים לב, ד) אין דבר נעלם ממנו עד אחד. כמו שאמר המקרא על גוי ועל אדם יחד והמקראות רבים אין צריך להביאם.

דברי ר' מאיר בן שמעון מנרבונה, מתוך: 'ספר מלחמת מצוה' ספריית פלטינה. Cod. Parm. 2749, קטלוג דה-רוסי 155, 230 ע"ב-231 ע"א

ומה נאריך בדברי הסכלים, אשר כל תפלתם וברכותיהם לאלוהות אומרים שהם נבראים ונאצלים שיש להם ראשית ואחרית... ואמרו להתפלל ביום לאל אחד נברא ובלילה לאל אחר למעלה ממנו אבל הוא נברא כמוהו, ובימי הקדש לאחר, ובעשרת ימי תשובה הרבו ימי מבוכה ומשובה להתפלל לאחד נברא ולאחרים למטה ממנו, בשאר ימות השנה עשו בתפלה חלוקות רבות במזג דעתם אשר חסר... ואמרו בחסרון דעתם כי כולם דבוקים זה עם זה והכל אחד. וסכלים האלה אינם משמיעים לאזניהם מ(ה?) שמוציאים בפיהם כי באמת האל אשר בו לבדו ראוי להאמין (ולא ראוי להאמין) ולו ראוי להתפלל ולעבוד ולברך ולהודות כי הוא אחד. אם יאמרו כי הוא יותר מאחד, כבר כפרו בתורה שאמרה 'יי' אלהינו 'י' אחד' (דברים ו, ד) ואמר 'אין עוד מלבדו' (דברים ד, לה). אם יאמרו כי הוא אחד למה יחלקו תפלתם לאחד ביום ולאחד בלילה ולמה יחלקו בין ימות הקדש והחול ולמה הם מפרישים בין ימי התשובה ושאר ימות השנה ואיך ראויים בו כל אלה המחלוקות גם באמת יש להם לדעת כי השם יתברך הוא אחד ואחדותו מני קדם מאין ראשית ואחרית מאין שנוי דכתוב 'אני ה' לא שנית וגו' (מלאכי ג, ד). אם כן הוא אחד קודם שנבראו ונאצלו הספירות, שיש להם ראשית באמת וגם הם מודים שהספירות יש להם ראשית ואחרית ולהם כונת לבם בברכותיהם ותפלותיהם הלא יכירו כי לא דברו נכוחה אבל 'טח מראות עיניהם מהשכיל לבותם' (ישעיה מד, יח). סוף דבר כל דבריהם כמוץ לפני רוח וכקש, דברי תוהו שאין בהם ממש הריסת התורה וסתירה דברי מינות וכפירה.

ר' אשר בן דוד: כל כתביו ועיונים בקבלתו (כרוב, תשנ"ו), עמ' 81-82

על כן אין האדם רשאי לבקש צרכיו משום כח או משום מלאך ואפילו ראיתם שנקראו מדותיו של הקב"ה רק מהשם יתברך לבדו המשפיע כחו בהם וישאל ממנו למלאת שאלתו על יד אותה המדה הצריכה לו בכלן או במקצת... לפי שאין כח במדות זולתי הכח הנטע בהם מששת ימי בראשית לפעול כל דבר ודבר בזמנו ולהוציא מן הכח אל הפעל ושזימנם להשתלח תמיד בשליחותו בעת רצונו לעשות חפצו אבל הם אינם רשאים לפעול דבר המתחדש על ידי הקורא אלא אם כן נשתלחו מלפניו בפי השם הראוי ועל ידם הקב"ה פועל כל גזרותיו ומגלה כחותיו... על כן צריך השואל שישאל מהבורא יתברך ולא מהם ולא מזולתם.

ר' אשר בן דוד: כל כתביו ועיונים בקבלתו (כרוב, תשנ"ו), עמ' 49

וראש עשר ספירה נעלמה, רחוקה היא לכל מחשב טמונה.

ר' אשר בן דוד: כל כתביו ועיונים בקבלתו (כרוב, תשנ"ו), עמ' 66

גם כן משם הראשון שבי"ג מדות אינו נכלל במדה מצד עצמו אלא מפני שכבודו מתפשט במדות והוא הפועל בהם על ידיהם במדה הצריכה לנו לא פחות ולא יתר ונראה כאלו הוא מדה ואינו נקרא מדה מצד עצמו כי אם מצד שלנו.

שיעור 5: הספירות והסוד

גרשם שלום, "תעודה חדשה לתולדות ראשית הקבלה", בתוך: מחקרי קבלה (עם עובד, תשנ"ח), עמ' 7-8

הרי ראויה השעה לפרסם כאן אחת התעודות המכריעות והחשובות ביותר לתולדות ראשית התגלות הקבלה, תעודה שעם כל מעוט הכמות הקצור שבה, רבת האיכות היא ומלאת תוכן על כל גדותיה... כדאית היא להגיש אותה מנחה נאמנה לחיים נחמן ביאליק ליובל הששים שלו 'ואין סמ"ך אלא לשון סוד'.

מתוך איגרת יצחק סגי נהור אל הרמב"ן ויונה גרונדי - ספריית הוטיקן Ms. ebr. 202, ס' 8699, א59-א60

הדר זקנים ותפארת בחורים רבותי ורעי אוהבי המשכילים החכמים הנבונים ר' יונה ור' משה יראי אלהי"ם אנשי אמת עושי צדקה בשכר אמת יודע לכם כי ראיתי אגרותיכם... ואני לא במעל ולא במרד עמדתי ולא דברתי עד הנה כי אם מרוב פחדתי ויראתי על אשר ראיתי חכמים ונבונים וחסידים שהאריכו בלשונם ופשטו ידיהם לכתוב גדולות ונוראות בספריהם ובאגרותיהם והדבר הנכתב אין לו אדון כי פעמים רבות יאבד או ימותו בעליו ויגיעו הספרים לידי פתאים ומלעיגים 'ונמצא שם שמים מתחלל'. וכן הגיע אליהם ואני עמהם בחיים והזהרתי עליהם פעמים רבות ואחרי הפרדי מהם באה תקלה על ידיהם ואנכי לא כן הרגלתי כי אבותי היו אצילי הארץ ומרביצי תורה ברבים ולא יצא דבר מפיהם ומתנהגים עמהם כאשר בני אדם שאין בקיאיין בחכמה וראיתי מהם ולקחתי מוסר וגם. שמעתי מהארצות אשר סביבותיכם ומאנשי עיר ברגש שהם מדברים בגלוי בשוקים וברחובות כמבולהים ומבולבלים ומתוך דבריהם נכר שסר לבם מן (העלה) העליונה וקוצצים בנטיעות והדברים מיוחדים כשלהבת קשורה בגחלת שאדון יחיד ואין לו שני ולפני אחד מה אתה סופר... וידעתם כי אני הוא המדבר אליכם יצחק בן הרב ר' אברהם זק"ל גמול חסדכם וכתבתי אליכם לפי עניות דעתי וידעתם כי דעתכם רחבה מדעתי. ואיניני מכיר בעצת שמים לזוז עכשיו ממקומי לבוא אליכם אך אם יבוא עדיכם ר' אשר בן אדני אח החכם ר' דוד ז"ל כל העצה אשר ייעץ אתכם כן תעשו כי אתן דברי בפיו להגיד לכם את רצוני כאשר חפצתי בבני אדם וגם הוא ידע וראה עניני והתנהגותי עם חברי מיום היותי ועד היום והתענגו על י"י ויתן לכם משאלות לבבכם (תהילים לז, ד) אמן וא'.

כתבי רבינו משה בן נחמן, כרך א' (מוסד הרב קוק, תשכ"ג), עמ' שנג

הנה הגיעני מעיר ההרס (בדרס, בזיה) כי האטד המשווח עליהם, אסף עד שמונה אנשים מאויבינו, וכתב על אחינו הותיק (יונה) אל שטנה לאמר: כי שמעו בפסוק משפחתנו. בדו דברים מלבם הזונה לנקום נקמתם ולא חששו לעדותם שקר... שהגבו להאשה ההיא, אשר הם מעוררים עליה, את כתובתה מבעלה, אבי זקנו של דודי מ"כ (מנוחתו כבוד).

כתבי רבינו משה בן נחמן, כרך א' (מוסד הרב קוק, תשכ"ג), עמ' שנג-שנד

אני מפיל תחינתי לפניך, מזכיר זכות אבותי וקורבתנו הקרובה, לקבץ זקנינו כל אהובינו הנאמנים, ותעזרו מן השמים להחרים כל החתום באותו שטר של עדות שקר, ואם אולי יהיה מוחה בדבר תשלחו בהם את המגעות (גערה) ותחרימו את החוטאים האלה כי כל תוכל ובידך הכל... והנה שלחתי לך טופס הכתב אשר אני שולח לקהלות פרובינציא.

שלמה זלמן חיים הברשטם, קבוצת מכתבים בענייני המחלוקת ע"ד ס' המורה והמדע (באמבערג 1875), עמ' 29-30

ודעו כי כל האגרות על המחלוקת הזאת קנאית מאת העוברים מברנגש (בורגוש) משאות, אשר שמעתי מפי מגידים כי נתנו על ידי ר' דוד (רד"ק) בשם קהלנו לגליתוכם (לגלילותיכם) לא מאת הקהל הוסמכו, גם לא מדעת הרבנים נכתבו ונחתמו – ולא שזפתם עינם ולא מהם ולא מהמו (מהמונים) – ואם יש ספר לא בהסכמה גדולה או קטנה כי אין בפיהו נכונה... וכמה פעמים הזהרתים – והוכחתים בתוך קהל ועדה, לבל ישלחו יד לשונם באלופי התעודה – וכל העם נזהרו ואחד מהם (רד"ק) לא נזהר, ויעפילו לעלות אל ראש ההר (שלמה מן ההר).

פירוש רד"ק על ישעיה (מהר" פניקלשטיין, Columbia University Press, 1926), עמ' LIV

עתה אשוב לפרש הנסתר אשר מפסוק וייצר ה' אלהים את האדם (בראשית ב, ז) עד זה ספר תולדות אדם (בראשית ה, א) ותחלה אומר כי האדם הנזכר מפסוק זה עד זה ספר תולדות אדם הנגלה הוא על אדם הראשון והנסתר הוא על שם המין ושניהם אמת אך הנגלה הוא להמון והנסתר הוא ליחידים שהם סגולת ההמון.

מתוך: שירי משלם בן שלמה דאפיאירה (שוקן, תרח"ץ), עמ' קד

על תפילה מצאו עלה ולא / יתפללו לאל ולא יעתרו /

לולי שלמה הגביר הגביר ברית / כמעט שכחי לב ברית הפרו.